

ספר משלי פרק א

(א) מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:
(ב) לְדַעַת חֲכָמָה וּמוֹסֵר לְהַבִּין אֲמָרֵי בִינָה:

ביאור הגר"א - משלי פרק א פסוק א

משלי בכל דבר יש חומר ופועל וצורה ותכלית כמ"ש כמה פעמים וכן הוא כאן משלי הוא החומר של הספר הזה. שלמה גו' הוא הפועל לדעת וגו' הוא תבניתו וצורתו וענינו והתכלית הוא לקחת מוסר כי לא הלימוד עיקר אלא המעשה. שלמה בן דוד מלך ישראל כי הלומד בספר צריך לידע מי הוא המרברו כי אם יהיה המחבר גדול בחכמה בודאי יהיה בספרו חכמות גדולות וכן ביראה וכן בתורה והוא עשה כאן ג' ספרים שהן ג' משלי א' על חכמה והב' על מוסר והג' על תורה ונגד אלו הג' אמר כאן ג' דברים נגד חכמה אמר שלמה דכתיב ביה ויחכם מכל האדם ונגד מוסר אמר בן דוד שהיה חסיד גדול כמשחז"ל הרואה דוד בחלום יצפה לחסידות וכמ"ש (תלים פו) שמרה נפשי כי חסיד אני וכשנאמר עליו שהיה בן דוד מסתמא היה ממלא מקום אבותיו ונגד תורה אמר מלך ישראל כמ"ש בי מלכים ימלוכו ואלו הג' משלי הוא סוד (מלכים א ד) וידבר שלשת אלפים משל:

ביאור הגר"א - משלי פרק א פסוק ב

לדעת ענין הספר היא לדעת חכמה ומוסר וגו' לידע חכמה שלא יפול ברשת היצה"ר אשר הוא פורש לרגליו ושלא יתפתה בפתויו. ומוסר אם יצרו מתגבר עליו ליסר את עצמו ולשבור אותו וכמ"ש (ישעיה מ"ט) לאמר לאסורים צאו ולאשר בחושך הגלו והיינו אותן שכבר ביד יצרם והם אסורים תחת ידו וגבר עליהם מאד יצאו ע"י המוסר ואותן שהם בחושך שלא ראו אור ואינן מכירים פיתויו ע"י התורה יגלו להם ויכירו פיתויו. להבין אמרי בינה כי אף אם ישבר את יצרו ותאותו יראה לשבר בדרך התורה ולא יהיה צדיק הרבה יותר ממה שכתוב בתורה למשל שיתענה כל השבוע וגם בשבת וכדומה ואלו השלשה הוא נגד שלשה שכלים שבאדם שכל העיוני שכל המחשבה שכל המעשה העיוני הוא בדרכי שמים בהילוך כוכבים ובמרכבה וכדומה ושכל המחשבה הוא להנהיג א"ע במידות ושכל המעשה הוא במעשה והן נגד חוקים ומשפטים ומצות חוקים בשמים כמ"ש (איוב לח) הידעת חוקי שמים ומשפטים הוא בארץ כמ"ש (לקמן כט) מלך במשפט יעמיד ארץ והמצות הן מחברין שמים וארץ והן סוד שמים וארץ ואדם המחברן והן סוד תורה ומצות ומדות וכמ"ש בפירושו על ישעיה ואין להאריך והמ"ו:

וּלְבַתֵּר עַל חוֹבֵיהוֹן דְּעַמָּא, מְקַרְבַּ עֲלוּוֹן עֲלֵיהּ וְעַל עַמָּא, וְהָא אוֹקִימָנָא מְלִי.

עַד דְּהוּוּ אֲזֵלִי, יִתְבוּ בְּחַד חֶקֶל, וְצִלוּ, נַחַת חַד עֲנָנָא דְאַשָּׁא וְאַסְחָר לֹון, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן, הָא חֲמִינָא דְקִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא רְעוּתָא דִּילֵיהּ הֶכָא, נִיתִיב, יִתְבוּ, וְהוּוּ אָמְרִי מְלִי דְאוּרִיתָא.

פְּתַח וְאָמַר, (משלי כה כה) מִיָּם קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֵיפָה, וְשְׁמוּעָה טוֹבָה מְאַרְץ מְרַחֵק, הָא אֶסְתַּפְּלִנָּא בְּמִלּוּי דְשְׁלֵמָה מְלֶפָא, וְכֻלְהוּ (ס"א בְּחֻכְמָתָא) בְּחֻכְמָה אֲמַרְן.

מתוק מדבש

מקריב על עונותיו, וּלְבַתֵּר עַל חוֹבֵיהוֹן דְּעַמָּא ואחר כך מקריב על עונותם של העם, וכן מְקַרְבַּ עֲלוּוֹן עֲלֵיהּ, וְעַל עַמָּא מקריב קרבן עולות עליו, ועל העם, וְהָא אוֹקִימָנָא מְלִי והרי כבר ביארנו ענין זה כראוי.

הנה תחילת ענין זה הוא לעיל דף נט רע"ב, כי פעם אחת היה העולם צריך לגשמים, ובאו לפני ר"ש, רבי ייסא ורבי חזקיה ושאר החברים, ומצאו אותו שהיה הולך הוא ובנו רבי אלעזר לראות את רבי פנחס בן יאיר, וחידשו בדרך הרבה חידושי תורה, וגם בכיתו של רבי פנחס בסעודה חידשו הרבה דני תורה, וכן אחר כך בדרך בחזרתם מרבי פנחס, עד שנתארכו הדברים עד כאן.

וזה שאמר עַד דְּהוּוּ אֲזֵלִי עד שהיו הולכים, יִתְבוּ בְּחַד חֶקֶל וְצִלוּ ישבו בשדה אחד והתפללו, נַחַת חַד עֲנָנָא דְאַשָּׁא וְאַסְחָר לֹון ירד מן השמים ענן אחד של אש והקיף אותם, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן להחברים, הָא חֲמִינָא דְקִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא רְעוּתָא דִּילֵיהּ הֶכָא הרי אני רואה שרצונו של הקב"ה הוא כאן, כי יש כאן השראת השכינה, לכן נִיתִיב נשב כאן ונלמוד, יִתְבוּ, וְהוּוּ אָמְרִי מְלִי דְאוּרִיתָא ישבו, והיו אומרים דברי תורה.

פירוש הפסוק המובא להלן, מִיָּם קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֵיפָה כמו מים קרים העשויים להשיב נפש עיפה, ושמועה טובה מְאַרְץ מְרַחֵק כן משיב את הנפש כשבאה בשורה טובה ממקום רחוק. (רש"י)

פְּתַח רַבִּי שְׁמַעוֹן וְאָמַר לפרש מה שכתוב מִיָּם קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֵיפָה, וְשְׁמוּעָה טוֹבָה מְאַרְץ מְרַחֵק, הָא אֶסְתַּפְּלִנָּא בְּמִלּוּי דְשְׁלֵמָה מְלֶפָא הנה התבוננתי בדבריו של שלמה המלך, וְכֻלְהוּ בְּחֻכְמָה אֲמַרְן וראיתי שאת כולם אמרם בחכמה, כלומר עם היות

תא חזי, שלשה ספרין דחכמתא אפיק שלמה לעלמא, וכלהו בחכמתא
 עלאה, שיר השירים חכמה, קהלת תבונה, ומשלי דעת, לקבל
 תלת אלין עבד שלשה ספרים, שיר השירים פנגד חכמה הכי הוא,
 קהלת לקבל תבונה הכי הוא, משלי לקבל דעת במאי אתחזי.

אלא פל אינון קראי בתרי גוויי אינון, רישא וסיפא תרי גוויי אתחזיאי,

מתוק מדבש

שהס מחז"ד דנוקבא כדמפרש ואזיל, עס כל זה כולם היו מנד החכמה, כמ"ס ומרז חכמת
 שלמה, כי כונת חיצור הג' ספרים היתה למקן את המלכות שהיא סוד חכמה תמאה.

תא חזי, שלשה ספרין דחכמתא אפיק שלמה לעלמא בא וראה, כי שלשה
 ספרים של חכמה הוציא שלמה המלך לעולם, וכלהו בחכמתא עלאה וכולם
 עשה בחכמה עליונה, שנשפעו ממדתו חכמת שלמה, ועס כל זה הם שלשה חלקים,
 והיינו שיר השירים קשור במדת חכמה, קהלת קשור במדת תבונה, ומשלי קשור
 במדת דעת, כלומר הם סוד חכמת דנוקבא שעומדים נגד חג"ת דז"ל, (ולכן לעיל צפ'
 נא דף לט ע"א מפרש, שהס בחג"ת, והיינו בחג"ת דז"ל המאירים לחז"ד דנוקבא, עטרת נבי,
 לקבל תלת אלין עבד שלשה ספרים כנגד שלש מדות האלו חכמה תבונה ודעת,
 עשה שלמה שלשה ספרים, ומפרש שיר השירים פנגד חכמה, הכי הוא כך הוא
 שהוא מלא חכמה ורוזין דאורייתא, כי כל דבריו הם משלים מפנימיות החכמה, והם
 דברי אהבת הקב"ה אל כנסת ישראל, ואהבה היא מצד החכמה שבקו ימין, קהלת
 לקבל תבונה, הכי הוא שהוא מלא דברי מוסר וקנטור ודברי כבושין לבני אדם
 ההולכים אחר קניני העולם, שיתבונן בתבונתו איך שמצד השכל צריך האדם לפרוש
 עצמו מתענוגי העולם, והתגברות על היצר הוא מכח התבונה שבקו שמאל, שעליו אמרו
 חז"ל איזה גבור הכובש את יצרו, אבל מה שאמרת כי משלי לקבל דעת, במאי
 אתחזי במה אנו רואים שהוא כנגד הדעת.

והשיב אלא פל אינון קראי בתרי גוויי אינון אלא כל אותם הפסוקים של משלי הם
 בשני אופנים, כי רוב פסוקי משלי הם נחלקים לשני חלקים, חציו מדבר בצדיק,
 וחציו מדבר ברשע וחוטא, ועל דרך זה כל עסקיו, חציו בגנות וחציו בשבת, אלא שלפעמים
 חציו הראשון שבח והשני גנות, ולפעמים להיפך, דהיינו רישא וסיפא תרי גוויי אתחזיאי
 הראש והסוף של כל פסוק נראים שני ענינים, חלי הפסוק מורה כנגד החסד דדעת, וחליו

וְכַד מְסַתְּפְלֵי קְרָאִי, דָּא פְּלִיל בְּדָא וְדָא פְּלִיל בְּדָא, בְּגִין כְּף שְׁקִיל
לְקַבְּלִיה דְּדַעַת.

הָאִי קְרָא לָאו רִישִׁיָּה סִיפִיָּה וְלָאו סִיפִיָּה רִישִׁיָּה, וְכַד אֶסְתְּפִלְנָא בֵּיה
כְּלָא פְּלִיל חַד בְּחַד, בֵּין מְסִיפִיָּה לְרִישִׁיָּה, בֵּין מְרִישִׁיָּה לְסִיפִיָּה,
שְׁמוּעָה טוֹבָה מְאַרְץ מְרַחֵק, מִים קְרִים עַל נַפְשׁ עֵיפָה, מִים קְרִים עַל
נַפְשׁ עֵיפָה, וְשְׁמוּעָה טוֹבָה מְאַרְץ מְרַחֵק, וְדָא וְדָא נִיּוּחָא דְרוּחָא, כְּמָה
דְּהָאִי נִיּוּחָא דְרוּחָא, כְּף הָאִי נִיּוּחָא דְרוּחָא.

עַד דְּהוּוּ יְתִבִּי, אַתָּא חַד בְּר נָשׁ, אָמַר, אַנְתּוּ דְרַבֵּי שְׁמַעוֹן אַתְּסִיאַת
מִמְרַעָהָ, וְחִבְרִיאָ שְׁמַעוֹ קְלָא דְקַדְשָׁא בְרִיךְ הוּא שְׁבַק לְאִינוּן

מתוק מדבש

כַּנְגַד הַגְּזוּרָה דְדַעַת, אַבְל וְכַד מְסַתְּפְלֵי קְרָאִי כַּשְׁמַתְבוֹנִים בַּהֲפִסּוּקִים, דָּא פְּלִיל בְּדָא
וְדָא פְּלִיל בְּדָא רִואִים כִּי זֶה כְּלוּל בְּזֶה וְזֶה כְּלוּל בְּזֶה, כְּלוּמַר חֲצִיו הִרְאִשׁוֹן כְּלוּל בְּחֲצִיו
הַשְּׁנִי, וְכֵן חֲצִיו הַשְּׁנִי בְּרִאשׁוֹן, כִּי חֲצִי הִרְאִשׁוֹן שֶׁל הַפְּסוּק מְדַבֵּר בְּשַׁבַּח, וּמְכַלֵּל הֵן אֶתְּהָ
שׁוֹמֵעַ לָאו, וְכֵן חֲצִי הַשְּׁנִי שֶׁל הַפְּסוּק הַמְדַבֵּר בַּגְּנוּת, מְכַלֵּל לָאו אֶתְּהָ שׁוֹמֵעַ הֵן, וְכוּל כַּעֲיִן
הַחוּ"ג דְדַעַת הַכְּלוּלִים זֶה זֶה וְזֶה זֶה, בְּגִין כְּף שְׁקִיל לְקַבְּלִיה דְּדַעַת לְכֵן סַפֵּר מִשְׁלִי
שְׁקוּל כַּנְגַד הַדַּעַת הַכְּלוּלָה מִשְׁתִּיהֶם, מַחְסַד וּגְבוּרָה.

וְאָמַר רַבֵּי שְׁמַעוֹן אַבְל הָאִי קְרָא פְּסוּק זֶה שֶׁל מִים קְרִים עַל נַפְשׁ עֵיפָה, וְשְׁמוּעָה טוֹבָה
מְאַרְץ מְרַחֵק, לָאו רִישִׁיָּה סִיפִיָּה וְלָאו סִיפִיָּה רִישִׁיָּה אִין רִאשׁוֹ דוּמָה לְסוּפוֹ,
וְלֹא סוּפוֹ לְרִאשׁוֹ, כִּי נִרְאָה שֶׁהֵם בְּאִינְתֵּיהוֹם נִפְרָדִים, וְכַד אֶסְתְּפִלְנָא בֵּיה כְּלָא פְּלִיל חַד
בְּחַד וְכַאשֶׁר הִתְבוֹנַנְתִּי בּוֹ, הַבְּנִתִּי שֶׁהַכֵּל כְּלוּל זֶה בְּזֶה, בֵּין מְסִיפִיָּה לְרִישִׁיָּה בֵּין
מְרִישִׁיָּה לְסִיפִיָּה בֵּין שְׁדוּרְשִׁים אוֹתוֹ מִסוּפוֹ לְרִאשׁוֹ, וּבֵין מְרִאשׁוֹ לְסוּפוֹ, כִּי מָה שְׁכַתּוּב
שְׁמוּעָה טוֹבָה מְאַרְץ מְרַחֵק הוּא כַּעֲיִן מִים קְרִים עַל נַפְשׁ עֵיפָה, וְכֵן מִים קְרִים
עַל נַפְשׁ עֵיפָה הוּא נַחֲשֵׁב לְאָדָם כְּמוֹ וְשְׁמוּעָה טוֹבָה מְאַרְץ מְרַחֵק, כִּי וְדָא וְדָא
נִיּוּחָא דְרוּחָא וְזֶה זֶה מְבִיאִים לְאָדָם נַחַת רוּחַ, כְּמָה דְּהָאִי נִיּוּחָא דְרוּחָא, כְּף הָאִי
נִיּוּחָא דְרוּחָא כְּמוֹ שְׁזֶה הוּא נַחַת רוּחַ, כִּךְ זֶה הוּא נַחַת רוּחַ.

עַד דְּהוּוּ יְתִבִּי עַד שִׁישְׁבוּ שֵׁם בְּשֵׁדָה רַבֵּי שְׁמַעוֹן וְהַחֲבֵרִים, אַתָּא חַד בְּר נָשׁ אָמַר בֵּא
אָדָם אַחַד וְאָמַר לְהַחֲבֵרִים, אַנְתּוּ דְרַבֵּי שְׁמַעוֹן אַתְּסִיאַת מִמְרַעָהָ כִּי אִשְׁתּוּ שֶׁל רַבֵּי
שְׁמַעוֹן נִתְרַפְּאָה מִמַּחְלָתָה, וְחִבְרִיאָ שְׁמַעוֹ קְלָא, דְקַדְשָׁא בְרִיךְ הוּא שְׁבַק לְאִינוּן חוּבֵי
דְדַרְרָא וְעוֹד אָמַר כִּי הַחֲבֵרִים שְׁמַעוּ בַת קוּל, שֶׁהַקְּב"ה מַחֵל לְעוֹנוֹת הַדּוֹר, כִּי אִשְׁתּוּ שֶׁל רַבֵּי
שְׁמַעוֹן בַּחֲלוּיָהּ הִיתָה מְגַנֵּת עַל הַדּוֹר מְעוֹנְשֵׁי הַעוֹנוֹת, וְעַתָּה שְׁמַחֵל הַקְּב"ה לְעוֹנוֹת הַדּוֹר מִיַּד

של מעלה, קהלת פנופיא קדישא דבי עשרה, בגין כך קהל אין פחות מעשרה, וקהל אפילו מאה, וקהלת כלל דכלא, כמה דאת אמר (דברים לג ד) קהלת יעקב.

ותאנא שמותיו על שם החכמה אתקרוין, ובגין כך תלת ספרין עבד, שיר השירים, קהלת, משלי, וכלהו לאשלמא חכמתא, שיר השירים לקבל דחסד, קהלת לקבל דדינא, משלי לקבל דרחמי, בגין לאשלמא חכמתא, והוא עבד כל מה דעבד בגין לאחזאה חכמתא, ולקבל דרגא (נ"א ולקבלי דרזא) עלאה, והוא אמר בימי הבלי, הבלי הבלים.

אצרות התורה
אצרות השות

מתוק מדבש

נקראת קהלת על שם פנופיא קדישא דבי עשרה שהיא שורה על קיצון קדוש של עשרה אנשים כנגד העשר ספירות שלה, בגין כך קהל אין פחות מעשרה לכן אין קהל פחות מעשרה, וכן וקהל אפילו מאה כי כל אחת מי"ס של המלכות כלולה מעשר הרי הם מאה פרטי ספירות, וקהלת, בללא דבלא ועוד נקראת המלכות קהלת פי שמקהלת צמחה את הארות של כל הו"ק דז"א כמה דאת אמר קהלת יעקב ויעקב הוא סוד ז"א.

ותאנא, שמותיו על שם החכמה אתקרוין שמותיו של שלמה המלך נקראים על שם תיקון המלכות הנקראת חכמת שלמה ובגין כך תלת ספרין עבד וצטיל זה עשה ג' ספרים, והיינו שיר השירים, קהלת, משלי, וכלהו לאשלמא חכמתא וכולם עשה להשלים את החכמה שהיא המלכות, ומפרש שיר השירים לקבל דחסד כנגד חסד שיאיר צמלכות, לכן דברי שיר השירים הם דברי אהבת הקצ"ה אל כנסת ישראל, קהלת לקבל דדינא כנגד מדת הדין והגזרה שחאיר צמלכות, לכן כל דברי קהלת הם דברי קנטור לצני אדם ההולכים אחר קניי העולם, וגם מורה זו שמנד הדין צריך האדם לפרוש עצמו מתענוגי העולם שהחיונים אחוים זו, ומטעם זה לא נזכר בכל ספר קהלת שם הוי"ה שהוא שם הרחמים אלא שם אלהי"ם שהוא שם הדין, משלי לקבל דרחמי כנגד מדת הרחמים שהוא סוד הת"ת המחיר למלכות, לכן כמו שהת"ת כולל ימין ושמאל, כן פסוקי משלי הם חיים טובים וחיים להפך, כגון שמע צני מוסר אצין הרי חזיו עשה, אל תטוש תורת אמן הרי חזיו לא תעשה, בגין לאשלמא חכמתא והכל עשה כדי להשלים ולתקן את המלכות, והוא עבד כל מה דעבד בגין לאחזאה חכמתא והוא עשה כל מה שעשה כדי להראות את החכמה, ולקבל דרגא עלאה וכנגד מדרגה העליונה של המלכות, ואחר כל זה והוא אמר על עצמו בימי הבלי, הבלי